

Gogolák Lajos:

„Bús pesti nép...”

Budapest sorsa iránt újabban kevesebbet érdeklődünk. Nagy világeseemények vonják el figyelmünket fővárosunktól, melyet egykor úgy dédelgettünk kissé parvenü fiatal-ságában. Büszkéek voltunk arra a bizonyos pesti amerikanizmusra, mely malterhabarcokból emelt futóhomokra renaissance, gót, barokk külsővel hivalkodó, belül meg-sötét és komor bérkaszányákat és soká nagyon mulatságosnak talál-tuk — mivel Budapestnek nem volt öröklött hagyománya, törté-neti közszelleme, mint a nagy nyu-gati városoknak — azt a jellegzetes pesti ordenáréságot, a csibészég-nek, a kávéházi teraszoknak azt a bizarr és poros levegőjét, mely ma már mind elavult, mesterkelt, ápo-rodott. Azelőtt nagy optimizmussal hirdettük, hogy a fiatal Budapest majd hamar túlszárnyalja Bécs öreg hagyományait s ezt úgy akartuk elérni, hogy bécsi formákra építet-tük a kávéházakat, a bérházakat, megkisebített, utánzótt bécsi mé-retekre akartunk nagykorutat, par-kot, zöld házikót a parkok és ut-cák szögletén. Utóbb ez az opti-mizmus megfakult.

Budapest az utóbbi években megöregedett. Még van benne némi frivolitás, de pajkos szeme alját már sűrű szarkalábak szegélyezik. Nemrég még olyan volt, mint a hervadó szubrett, aki nem akar lemondani régi sikereiről. A pesti vers, a pesti dal még tele volt a századforduló vurstlijának kellemes ordenáréságaival és gátlástalan opti-mizmusával, de a város arcán már kiütöközt a hamis sminkelés. Rossz korszakban épült és fejlő-dött ez a város; a legrosszabb stí-luskorszak és a leglélektelenebb spekuláció építette fel utcáit. Ame-rikanizmussal kérkedett, mert való-ban gyorsan nőtt vidéki kezdetek-ből milliós metropolissá. Csakhogy ez az amerikanizmus maga is ha-mis volt — és Budapest sorsánál, arcánál épp ez a legnagyobb baj.

Mert, ugyebár, igen nehéz ame-rikanizmussal, malterrel, vurstli-szellemmel, körüti kabaréval fel-építeni egy történelmi igényű fő-várost. Budapest pedig történelmi város akart lenni, méltóan egy nagymúltú országhoz, melynek ha jelenében akadt is mindig elég ok bánkodásra, mégis büszkén tekint-hetett vissza heroikus történelmére. Csakhogy a gyorsan épült, törté-nelmi igényekkel kacérkodó Buda-pestben nyoma sem volt valami ha-gyományos és történelmi közszel-lemnek. Nem volt és nyilvánvalóan máig sincs jó és emelkedett szel-lemű „budapesti” társaság és „budapesti” közszellem, mint van párizsi, londoni, berlini, bécsi,

római. Persze, mára már a körüti kabaré, a vurstli, a századforduló volt pesti amerikanizmus is „tör-ténelminek” hat, olyan gyorsan fordult ezzel a várossal az idő.

Ez a gyorsan elavult parvenü fiatalosság melán olvad össze a pesti utcák hangulatával. Ne a Bel-város és az előkelő negyedek ut-cáira gondoljunk most, hanem azokra a városrészekre, melyek a rövid pesti amerikanizmus kor-szaka után olyan hamar vissza-süllyedtek a „pesti por és sár” szomorú állapotába, melyeknek egykor olyan bízó arculata olyan hamar megfakult és melyeket a gyors üzleti spekuláció renaissance-külsejű pártaj-lakásokkal rakott teli: — „történelmi” külső mögött monumentális nyomortanyák, a „bús pesti nép” szomorú tömeg-szállásai. Itt, ezekben a szomorú utcákban, proletárok és kisembe-rek otthonai alatt érződik csak igaz-an ennek a városnak jelentéktelen és parvenü tragikum. Akkoriban a pesti homokra illett renaissance bérkaszányák nyilván ragyogók voltak és megfelelték a kor ízlésé-nek. Ma elszomorodva lép az em-ber ezeknek a házaknak udvarára. A végtelen monotoníával körbe-kerendő gangok a sötét udvarok fölött példazzák e város lakóinak emberi kilátástalanságát. Alig pár éve, hogy arra gondolnak, hogy levegős, tágas udvarokat építsenek s megszüntessék a pesti bérház tragikus jellegét. De eddig egész nemzedékek nőttek fel ezeken a sötét és kietlen pesti udvarokon, a szomorú gangokon gyermekek ifjú lelke hervadt semmivé, családok békéje és boldogsága ment tönkre ezen a végtelen vigasztalanságon, mely kiintegedett a bús ablakokból, az örökké nyílt konyhaajtókból, honnét rossz kosztoknak fanyar bűze szállott szerteszét. „Történelmi” stílusok kulisszái mögött óriási emberi nyomor, melyben nem is a proletársors vagy a kispolgári re-ménytelenség megnyugvása a szo-morú, hanem az, hogy a pesti bér-ház zárt udvara eleve elfojtott minden kibontakozást. Így szület-tek öregek és összetörten hosszú nemzedékek Budapest „történelmi” külsővel készült bérházaiban; par-venü kezdetivel és amerikanizmu-sával így öregedett meg ez a város olyan fiatalon és ma olyanok ezek a szomorú pesti negyedek, mint valóságos romvárosok, reményke-dések, emberi és közösségi opti-mizmusok szerte hulló máladékai. Gyorsan felkapkodott ékei olyan hamar lehulltak ennek a cifrál-kodó városnak arculatáról, mint amily hamar lehullt a malter a pesti bérházak falairól.

Az elszegényedett Andrassy-út

De nemcsak ott szomorú ez a város, ahol a szomorú proletár-negyedek és kispolgári remény-telenségű részek nem látnak szűk utcáik között sohasem napot. Még ott is szomorú Budapest arculata, ahol kertek közé ültették a terve-zők a város előkelő és egykor dí-vatos negyedeit. A proletárok és kisemberek fertályaitól sajnált a telekspekuláció és a városrendezés egy kis zöld foltot, egy kis kertet, parkot, mely odacsalogatta a na-pot. A gazdagok régi negyedeire meg valami végzetességgel terül rá nehézség és szomorú esteken lilás szemcsével a rákosi homok. Gaz-dag negyedek! A 19. század végé-nek és a századfordulónak Buda-pestje keletre terjeszkedett, Rákos pusztáira. Az Andrassy-utat hival-kodón építette fel a kiegyezés Magyarországra, de a renaissance palotákban általában szűkek és sötétek voltak az udvarok, rosszak a fürdőszobák, alig lakályosak a reprezentatív termek; az egész olyan volt, mint valami óriási ku-lissza, mert körülötte a szűk utcák-ban, melyekbe még Budapest egyik legszebb épületét, az Operát is beleszorították, megmaradt a nyomor, a gettó, a tömeglakás.

Csak menjünk végig egyszer egy mostani alkonyaton a mai And-rassy-úton; eltűnt a zajtalan fa-burkolat, eltűntek a nagyúri fo-gatok, a város egész eleganciája

nem vonul errefelé aggályos dísz-ben, suhogó selymekkel és tollas-kalapokkal a liget felé enyhe ta-vaszi és szép nyári alkonyatokon: csupa siető, nyüzött, dolgozó em-ber; az egykor olyan dekoratív utat padok szegélyezik és a pado-kon öreg, törődött, egyáltalában nem dekoratív és reprezentatív emberek, a környező utcák, az igazi város lakosai: ide jönnek kis levegőért, mely bizony szűkösen árad keletről, Rákos pusztáiról, lé-vén a város legszebb útjának tor-kolata szigorúan elrekesztelt a Duna iránt. A Duna, ez lett ennek az egész városrésznél vézete. Buda-pest azóta „déli” és „nyári” város. „fürdőváros” lett, a Duna szabad levegője, a dunaparti kávéházak kis rivierai hangulata, a jobb és szelล์ősebb lakást kínáló kék budai hegyek elvonták az embereket ezektől az egykor olyan elegáns negyedektől. Az Andrassy-út és a környező villanegyed szecessziós villái eléggé üresen, árván és el-hagyottan állanak. Nagy, egybe-nyíló üveges termeiket többé alig lakják gazdag bankárok és divatos, sikkes arisztokraták. Elvégre Bu-dán és a Duna áramló levegőjének vonzásában kellemesebb a lakás, mint Rákos győzhetetlen pora kö-zött és a nyugati pályaudvar füst-felhői alatt. A Városliget kopáran és fáradtan lapul alkonyati magá-nyos szomorúságában.

Az alkony színei sem szeretik ezt a vidéket; este vigasztalan szo-morúság leng a millenárius emlé-k oszlopai körül. Pár selejtes auto-busz rohan csak át az alkonyi Aréna-út sötétjén és a villamosok, egykor a pesti haladás és gyors-ság hírnökei, ma lassúságunk szim-bólumai, melán zakatolnak a meg-kopott luxusvidékről valamerre a proletár Thököly-útra, a keleti pályaudvarnak vidéket és Pestet összeölő poros zürzavarán át a Ferencváros felé. A lámpák alig pislognak errefelé és a Városliget elegánsnak szánt műcsérjei és dísz-fái is sorra elproletarizálódnak, elzüllednek. A városligeti tó többé nem ábrándja Budapest gyerekei-nek. A tejszarnokok és kávéházak hajdani varázsa is szertefoszlott és zenéjük csak a régi fény cincogó, elhaló utóhangja.

A mai nemzedék nem érez meg-hatottságot, ha errefelé jár. Pedig egykor milyen büszke volt erre a környékre egész Magyarország! Úgy tervezték az Andrassy-utat, az idősebb Andrassy Gyula finom, bár — mint a szakutca futó út-nak a Vilmos császár-útnál való megtörése mutatja — nem minden-ben teljes ízlése szerint, hogy az emlékeztessen III. Napoleon Pári-zsának csodálatos bulvárait. Utóbb a bismarcki Berlin hatása uralkodott a vidék felett. A mér-tékadó bankárok és kapitalisták ízlése berlinies volt s ha már az út kezdete is az Unter den Lin-den, vége pedig a Tiergartent és a Siegestraße-t idézi, úgy a közepére eső villanegyed pompázatos igényű kivitelezésével, hivalkodó szecessz-sziójával teljesen a századforduló Berlin, mely annyira ízlést szabott Budapest egyes gazdag köreinek, hiszen ezek a gazdag körök első-sorban németes műveltségűek vol-tak akkoriban. Még a Szépművé-szeti Múzeum és a Múcsarnok is idegenből kölcsönzöttek épültek merev görögöségükkel, hidegen és idegenül ide, a berlini nagy mú-zeumok utánzataként. Természetes tehát, hogy ez az akkori divatos-ság, ez az akkori korszerűség nem hat annyira a ma nemzedékeire. Az Andrassy-út palinája éppen ez a félig sikerült, félig honosodott történelmiség, ez az álrenaissance, ez az álszecesszió, ez az álhagyományosság, mely ilyen sietve, ilyen hagyománytalanul akart történelmi levegőt és eleganciát teremteni Bu-dapest divatos és egyben leghagyománytalanabb részein, Rákos ho-mokjának szomszédságában.

A proletár Városliget

A gazdagok elköltöztek az Andrassy-út tájáról; a híres elő-kező szanatóriumok polgári boarding house-okká alakulnak; üresen áll-nak a nagy lakások — mert ugyan a mai megszűkült időkben kinek volna kedve, kinek volna pénze fenntartani ilyen lakásokat? A gaz-dagok vagy kihaltak, vagy tönkre-mentek, vagy elköltöztek innét, ki a Rózsadombra, ki a Gellérthegyre, ki a Hűvösvölgybe és a Zugliget lombjai közé. Ez a budai rész ma Budapest legpolgáriasultabb és leg-gondozottabb területe. Ha volt va-lami eredménye az 1920 utáni budapesti fejlődésnek, akkor ez az, hogy felfedezték a budai hegyvidé-ket. Herczeg Ferenc villájának környéke harminc éve még vadon volt és potom pénzen kínálták a telkeket. Ma viszont az a pesti táj a legelhagyottabb, mely a millená-ris és 1900-as évek körül úgy ra-gyogott, a Városliget környéke. Sorra bezárulnak az itteni gazdag

és exkluzív magánnevelőintézetek, ahol választékos nevelőnők oktat-ták a környék előkelőinek cseme-téit nagyvilági ismeretekre; sorra gazdátlanul lesznek a bankárok palotái és nem igen látni már többé a lombos, ápolt utcákon ki-nosan gondozott gazdag gyerekeket aranygombos matrözruhákban paj-zán Fräuleinok és rideg missek társaságában; ez a vidék egészen kihalt s minczen jövője, nincsenek gyermekei...

Azaz dehogynem; csakhogy a gyermekek, kik benépesítik a Vá-rosliget útjait, sötányait alkonyat-kor nagy tömegekben, szemükben rejtett tüzekkel, sápadt és beesett arcukon a reménytelen életék mégis-mégis-vágyakozásaival, már nem a gazdagok és az előkelők gyermekei, akik úgy hozzátartoz-tak régen a Városligethez, mint a néma hattyúk a maguk zárkózott-ságával és szenttelenségével a sze-gény ligeti tavon. A gazdagok ott-költöztek, de a szegények ott-maradtak a környék utcáiban, mal-terhabarcos renaissance bérkaszá-nyáik kilátástalanságában, tömeg-

szállásaikban, a kispolgári és proletárelét érintkező pontjain. Az Andrassy-út esti torkolata hideg és élettelen; de arrébb az István-út és az Aréna-út találkozási olyan, mint valami nyüzsgő fórum a ligeti szín-kör maradék pesti romantikája körül, a kispolgárok, proletárok, szegények külön életének sajátos esti nyüzsgésével és levegőkeresésé-vel, szabadságvágyával a sötétlő Liget felől. Ez az ifjúság árad szét a maga polgári vágyaival és elér-hetetlen nosztalgiaival a Liget út-jaira; szegény, szomorú elegancia-keresésével így szerzi meg magá-nak a jobb és szebb élet illuzióját, a gazdagok életének hasonmását. Az előkelő Városliget meghalt, részvétlenül és siratlatlanul fekszik ott az esti Budapest fénytelen-ségében, rekkenő levegőjével és távla-tok nélkül, kilátástalanul. Ki törő-dik haldoklásával? De a környező szapora, nyüzsgő sötét utcák annál zajlóbbak; a környék mélységei kéri jogaikat s a gazdagok negye-dein lassan-lassan elárad múlha-tatlan szomorúságában, megértet-lenségében a bús pesti nép...

Összeadás

t ö k é l e t e s
h í r s z o l g á l a t
+ v i a s á r l l o k é p e s
o l v a s o t á b o r
e r e d m é n y e s
h í r l e t e s

Magyar Nemzet